

TURKIC LANGUAGE ENCYCLOPEADIC DICTIONARY

Usmon Sanakulov

Professor of Samarkand State University,

Doctor of philological sciences

Islam Eliboev

Master of Samarkand State University

Abstract: This article examines the scientific value of the encyclopedic work of the great 11th century scholar Mahmud Kashgari and the Devonu lug'otit turk, which is a rare monument of the Turkic language in general, in particular, the degree of maturity of the linguistic analysis of lexical units. comments are stated. In particular, the semantic features of toponyms, ethnotoponyms, ethnonyms, hydronyms, zoonyms, onomastic and kinship terms and other field-specific lexicons are briefly described in the work.

Keywords: about literary genres, "byte" type masnavi, qasida, ghazal, continental fragments, poetic weights and metaphors, metaphors and other artistic features, toponyms, ethnotoponyms, ethnonyms, hydronyms, zoonyms, onomastic and kinship terms

Indeed, Devonu lug'otit turk is a rare monument of the general Turkic language with encyclopedic features. The content of the work covers the history of very long periods. The ideas and information in it are connected with the history of the XI-XII centuries, starting from the VI century AD (even from BC). It is noteworthy that the study of this work is ongoing, and its study has not yet been completed. According to recent data, a list of about 1,800 written scientific works devoted to the study of "Devonu lug'otit turk" has been identified. According to the study, 7,500 words and phrases were analyzed in Devonu lug'otit turk. In particular, it contains ancient myths and legends about the history of the Turkic peoples, as well as more than 300 proverbs and sayings, wise sayings, more than 700 lines of poetry. Most of the poetic fragments consist of quatrains typical of the oral creativity of the Turkic peoples. However, about 150 lines of the poems quoted in the divan are "byte" type masnavi, qasida, ghazal, qitas, which are typical of Islamic poetry, and the author himself

often calls them “bytes”. Although the literary fragments in it are not given as a whole work, Mahmud Kashgari's instructions (commentaries) on them indicate that these artistic fragments are part of some kind of poem, song, epic. There are 7 epic epics, songs and rhymes for romantic feelings, educational pandnoma, poems about the universe, natural landscapes, spring joys, hymns, philosophical observations. Along the way in the Devon, sometimes, as noted above, information is also given about literary genres, the weights of poetry, and the metaphors, allegories, and other artistic features used. According to S. Muttalibov, such evidence reminds of the rules of poetic works and indicates that they (poetic rules) existed at that time, albeit in a primitive way. It should also be noted that the artistic fragments in the devon are not only examples from the literature of the eleventh century, but at the same time a large part of them is the product of a very long time ago. We have witnessed this in our observation of the materials of the Devonu lug'otit turk, and we have partially mentioned this in our pamphlet. Although the study of Mahmud Kashgari's work and its linguistic features is still going on, unfortunately, the study of the features shown in the devon, especially their study on the basis of linguistic analysis, still remains relevant. Therefore, it should be reiterated that Devonu lug'otit turk and its linguistic material have not yet reached the end of a perfect linguistic analysis.

Interestingly, the linguistic features of the work "Devonu lug'otit turk" are not unique to the XI century, but the lexical layer and comparative grammatical elements in it indicate that the language of the work is still associated with the language of ancient (BC) periods. This is because Mahmud Kashgari uses a historical comparative method to analyze the language of the period in which he lived. In other words, the scientist considered it his main task to reliably cover the history of language and its historical development.

For example, he has a remarkable idea about this: “I had the idea to give words that came out of consumption. This arrangement was also good in terms of a fuller coverage of the Turkish language, which was running in equal race with the Arabic language like two kid horses. But I based it on the issue of students ’(word) use .... threw out the ones that came out of consumption .... there are a lot of words that are used and not used in life. ... I showed the students only a few examples and asked the students to compare the others: words such

as aryk-anhor, aqur-otxona, qar-qar are clear (the meaning and application are clear), raqa-indefinite, aquz-indefinite, zyqy-indefinite, are zyq-indefinite (unused) words. ... I composed this work in a special order that no one had written before me and no one knew. ... in order to make it easier for others (users), I have created comparative rules ... so that there is a thorough guide. I have recommended this work to experts interested in the subject. In order to reach the advanced ones, I sent (this book) after them like a racehorse, opened the way for them to reach them, and built a ladder to reach the very top ... ” So, the scientist wanted to make this work a guide for those who study the ancient state of language, a bridge for later language learners to use in comparison and draw the necessary scientific conclusions. He therefore explains the peculiarities of linguistic facts of that period from the earliest times to the time when the book was written, on the basis of both practical evidence and theoretical considerations. For example, the work compares very ancient language materials with the language of the period in which he lived as a skilled linguist, trying to reveal the commonalities and differences between them. Although his practical and theoretical views in this area are not specifically mentioned in the work "Devonu lug'atit turk", they are emphasized in the process of interpretation of the words in the dictionary, and some pages reflect only the specific theoretical views of the scientist ...

This work, with its lexical features, fully reflects the lexical and lexical richness of the literary language of the last stage of the ancient Turkic language of that period (old Turkic). All-Turkic words such as simple, compound, artificial, which are understandable to everyone in Devon, form the basis of the dictionary of the work. In particular, the lexical features of the Old Turkic language period are beautifully described in Mahmud Kashgari's Devonu lug'otit turk. The scholar tried to give as much information as possible about words and terms related to various fields, especially in the language of the XI century, by comparing the dialectal features of the major tribes of that period..

In the lexical layer of the language of the work "Devonu lug'otit turk" there are a wide range of toponyms, ethnotoponyms, ethnonyms, hydronyms, zoonyms, onomastic and kinship terms and lexicons specific to other fields. For example: blood relatives: "Йурж- wife's nephew. It is said to be different from the brother of the husband and the brother of the wife.

To the younger brother of the husband **ини** called, if older **ичи** is called. From the men themselves to the younger sister **сиңил** to his older sister **ака** called: to the younger brother of the wife herself **балдыз** дейилиб, ўзидан каттасига **ака** дейилади" (МК.ІІІ том, 13-б.). Асарда муаллиф томонидан қариндошчиликка хос сўзларнинг диалектал ва этник томонига ҳам алоҳида аҳамият берилади. Масалан, **аба** - она (ўғузча). Қарлук туркманлари **апа** дейдилар, тубутлар тилида эса **ата** маъносида. Бу хусусиятда араб тилининг изи бўлса керак (МК.І, 113-б.), **ума** (тубутлар тилида)-**ана**. Араблардан қолган бўлса керак (МК.І, 118-б.). Улар (яъни қанжаклар ва кўтанликлар) отани **ҳата**, онани **хана** дейдилар (І, 68-бет); **әкә**-опа. Ўғузлар **әбә** дейдилар (МК.І,116-б.), асосан **ана**-она: аниң анаси; **ата**-ота: аниң, атасы; **оғул**-ўғил: анин оғлы (МК.ІІІ, 227-б.), **қадаш** - қардош- отаси бир ака-укалар (МК.ІІІ, 392-б.) Бир қориндан туғилган икки болани қариндош дейиш ҳам шунинг учундир. **Қарин** -қоринга- **дош** қўшилганда "ҳамкорлик" деган маъно чиқади. Бир эмчакни эмишган икки болага ҳам **әмүкдәш** дейилади. Биродар, яқинга **қадаш** дейилади: асли **идиш** маъносидаги **қа** дир. Унга - **даш** қўшилган, бир идиш, бир қориндош маъносини англатади (І, 336-б.). **Аштал** **оғул**-кенжа ўғил (І, 130-бет), **қансық** **оғул** -ўғай ўғил, **қансық** **ата**- ўғай ота (ІІІ, 393-б.), **балдыр** **қыз**-ўғай қиз (І, 425-б.), **қазын**-(қайин /қайин ата, ана, үкә, сиңил, ака) қипчоқлар "з" билан талаффуз қиладилар (І, 383-б.), **намыжа**-божа (І, 417-б.), кәлин-келин (І, 384-б.), **әгатлик** – (келин-куёвга эгачи бўлган) янга (І, 166-б.), **көкун** - хола (ІІІ, 250-б.), **чықан**-холанинг ўғли, жиян (І, 382-б.), **тағай**-амаки (ІІІ, 256-б.), **дада** (ўғузча)-ота (ІІІ, 239-б.) кабилар. Қариндошчилик атамаларининг баъзилари қабилалар тилида ҳар хил шаклда ва маънолари ҳам баъзан фарқланган. Шунинг учун ҳам Маҳумуд Кошғарий уларни ўз ўрнида изоҳлаб ўтган. Девонда "хотин" маъносидаги сўз **урагут** (І, 157-б.), **қатун** (І, 388-б. ІІІ, 223-б.), **ишлар** (І, 140-бет), **қазуз** (І, 346-б.), **кис** (І, 318-б.) каби шаклларда берилади. **урагут** окмакланди-хотин зиракли бўлди, зирак тақди (І, 305-б.): ол **ишлар** бош-у хотин бўш, озод бўлди; у хотинни озод қилди, ташлади (І, 318-бет); аниң **киси**-унинг хотини (І, 318-б.). **узук**-хотинлар лақаби: соф, олтин каби тоза, пок хотин маъносида олтун узук дейдилар (І, 101-б.).

Умумтуркий адабий тил даврида қўлланган ҳайвонот, куш-парранда ва ҳашаротларга доир сўз ва атамалар ҳақидаги баъзи маълумотлардан қуйидагиларни кўрсатиш мумкин. **Ҳайвонларга хос:** ат-от (I, 70-б.), **аркун-ёввойи** отдан қочган хонаки байтал боласи, **энг чопқир** от (I, 132-б.), **ыкылач-шўх** учқур от (I, 157-б.), **қулун-айғир** (I, 383-б.), **қулун-той** (I, 221-б.), **йылқы** (I, 244-б.), **тоқуз от-қашқа** от (I, 345-б.), **торығ ат** (I, 354-б.), **тосан-тойча** (I, 382-б.), **чулку ат-тўқ сарик** от (I, 404-б.), **кулан-қулон**, ёввойи эшак (I, 392-б.), **қатыр-хачир** (I, 344-б.), **аьшкк/аьшйк-эшак** (I, 134, 137-бб.) **сығыр-сигир** (I, 344-б.), **инк-сигир** (I, 135-б.) ўғузлар тошбақанинг урғочисини инак дейдилар, **уд (чигилча)-сигир** (I, 135-б.), **асри-қоплон** (I, 147-б.), **барс-қоплон** (I, 330-б.) **уд (чигилча)-сигир** (I, 135-б.), **бузағу-бузоқ**, **окүз-хўкуз:** авдадаги **бузағу окүз** болмас - уйда ўсган бузоқ хўкиз бўлмайди (I, 417-б.), **турбы-бир** ёшли бузоқ (I, 393-б.), **қотуз-қўтос**, ёввойи **сигир** (I, 346-б.), **буқа-** семирган хўкуз (III, 246-б.), **ирк-қўй**, тўрт ёшга қадам қўйган қўй (I, 78-б.), **аькк-эчки** (I, 149-б.), **азма-бичилган қўчқор** (I, 150-б.), **қўчынар-қўчқор** (I, 311-б.), **оғлақ-улоқ** (I, 141-б.), **кайик** (I, 229-б.), **титир-урғочи туя** (I, 342-б.), **буғра-эркак туя** (I, 397-б.), **арккч-така**, эркак эчки (I, 120-б.), **балдыр қозы-эртаги қўзи** (I, 425-б.), **азғырақ-қулоғи** оқтанасининг баъзи жойлари қора, эчки, така суратидаги бир турли кийик (I, 161-б.), **арслан-арслон** (III, 419-б.), **арқар-арқор**, урғочи тоғ эчкиси ва тоғ қўйи (I, 139, 398-б.), **асри-қоплон** (I, 147-б.), **барс-қоплон** (I, 330-б.), **аир** бори-ёлдор бўри (I, 108-б. Турклар ўн икки хил ҳайвон исмини ўн икки йилга от қўйганлар: **Сичған-сичқон** йили, **уд-сигир** йили, **барс-барс** йили, **тавишған-қуён** йили, **нак-тимсоҳ** йили, **йылан-илон** йили, **йунд-от** йили, **бажин-маймун** йили, **тақағу-товуқ** йили **ит-ит** йили, **тоғуз-тўнғиз** йили (I, 331-б.). Асарда уларнинг баъзи бир **куш-паррандалар** ҳақида изоҳлар берилган. Чунончи, "куш-куш" жамликни билдирувчи турдош от. Кейин буларни бир-бирларидан фарқлашда айрим сўзлар қўшилади: **тақағу-товуқ**, **орун куш** - оқ лочин, **қара куш-бургут**, **тава куш-туя куш**, **йун куш-товус**, **эл куш-ил куш**, **қирғий**" (I, 319-б.) каби. Шунингдек, **сандувач-булбул** (I, 481-б.), **қарғылач-қалдирғоч** (I, 479-б.), **сундылач-сава** (I,479-б.), **күзгүнк-лочин** ва **қарчиғайга ўхшаш холдор куш** (I, 481-б.), **ордак** (I, 480-б.), **убуб-пўпишак куш** (I, 107-б.), **чумили-чумоли** (I, 419-б.), **капали-капалак** (I,

419-б.), **сығун-буғу** (I, 388-б.) каби жуда кўп хайвон, парранда-қуш ва ҳашаротлар номлари қисқа-қисқа изоҳланган. Бу каби изоҳлар бошқа соҳалар бўйича ҳам бор. Жумладан, **меваларга хос:** "өрүк -шафтоли, ўрик, олхўри меваларнинг умумий исми; улар бирор сифат билан бир-бирларидан фарқ қиладилар: **тулғу өрүк-шафтоли:** сарығ өрүк -ўрик; кара өрүк-олхўри, **армурт-олмурит**, нашвати (I, 120-б.), **айва-беҳи** (I, 137-б.), **қағун-қовун** (I, 388-б.), хажунак-хушбўй ва нақшли қовун-ҳандалак (I, 450-б.), **бөкән-тарвуз** (I, 380-б.), **амшуй-сарик** олхўри (I, 138-б.) кабилар. Асарда **ғалладон экинларига оид атамалардан:** **арпа-арпа** (I, 144-б.), **тарығ-тарығ**(I, 354-б.), **буғдой** III, 258-б.), **тутуркан-гурунч** (I, 475-б.), **бурчақ-ловия** (I, 433-б.) каби сўзлар изоҳланган. Шунингдек, **озиқ-овқаттга ичимликларга оид атамалардан** **абмәк-нон** (I, 126-бет), **чурак-чурак нон**, кулча (I, 369-б.), **қатма-қатлама** (I, 407-б.), **угра-хамир** ош (I, 147-б.), **түтмәч-хамирли овқат** (I, 422-б.), **көмәч-қўмач**. Ўчоқ чўғига тутиб пиширилган нон" (I, 341-бет); **үзитмә** (уйитма)-сузма (I, 161-б.), **сүзмә-сузма** (I, 407-б.), **қымиз-қимиз** (I, 346-бет) каби; **кийим-кечакка оид сўзлар** **әликлик-қўлқоп** (I, 168-б.), **ичмәк-пўстин** (I, 127-б.), **чаруқ-чорик** (I, 362-бет), **кимсән-дўппи** (I, 410-б.) каби; **тана аъзоларига оид сўзлар** **ан-юз**, ёноғи (I, 76-б.), **баш-бош** (III, 165-б.), **қабак-қовоқ** (I, 363-б.), **қулак/қулқак-қулоқ** (I, 364-б.), **әлиг-қўл** (I, 102-б.), **ағуж/ағыз-оғиз** (I, 88-89-бб.), **жыжалақ-жимжилоқ бармоқ** (I,499-б.), **әнәк-икки жағ** (I,154-б.), **қарын-қорин** (I, 383-б.), **әрин-лаб** (I, 106-б.), **тырнақ-тирноқ** (III, 393-б.), **опка-ўпка** (I, 148-б.), **биләк-билак** (I, 366-б.) каби; **шифокорликка оид атамалар** **атғақ-қоринда сарик йиғилиши касаллиги** (I, 140-б.), **әнуми-мохов касаллиги** (I, 155-б.), **чәкәк-чечак касаллиги** (I, 369-б.), **сарығ кәзик-сарик касаллиги** (I, 372-б.), **инәкү киндик ичи-куланжга ўхшаш касаллик** (I, 155-б.), **ирви-ҳиндча дори номи** (I, 148-б.), **урағун-ҳиндча дори номи** (I, 156-б.), **чүрни-сурги дориси** (I, 408-б.), **хәсни-болаларни семиртирадиган дори** (I, 408-б.) каби; **илм-фан соҳасига оид сўзлар:** **битик-китоб**, ёзув, тумор, илм, ҳикмат, ақл, билимлилик (МК.1-т., 366-б.), **билга-ҳаким**, ҳикматшунос, олим; **билағон, донишманд, ақлли** (МК.1-т., 403-б.), **бөгү-донишманд**, билимдон (МК.3-т., 248-б.) каби; **ҳарбий соҳага хос атамалар:** **су-аскар**, қўшин (МК.1-т., 251-б.), **пусуғ-пистирма** (МК.1-т., 352-б.), **чәрик-уруш сафи**, қўшин сафи

(МК.1-т., 369-б.), **төлүм/төлим**-уруш куроли (МК.1-т., 377-б.), **сай йарық**-совут (МК.3-т., 173-б.), **әтим**-мерган (МК.1-т., 104-б.), **атыш**-отишма (МК.1-т., 92-б.), **ашуқ**-темир қалпоқ, дубулға (МК.1-т.,97-б.), **басығ**-тўсатдан, кўкқисдан хужум қилиш, кечки, тунги хужум/ (МК.1-т., 352-б.), **батрақ**-байроқ (МК.1-т., 432-б.), **туғ**-туғ, байроқ (МК.3-т, 140-б.), **анд**-онт, қасам (МК.1-т., 78-б.) каби. Хусусан, **топоним**, **этнотопоним**, **этноним**, **гидроним**, **зооним**, **ономастик терминлар кўплаб учрайди**: "Тавғач ази (МК.1-том,423-б.); Азғиз-қишлоқ номи (МК.1-т.,94-б.); Ўзуканд – арғулар шаҳри (МК.1-т.,114-б.). Азғирақ-дарё номи (МК.1-т.,162-б.); Азғиш - жой номи (МК.1-т.,122-б.), Қизил ўз/оз/- Қашқар тоғларидан биридаги қишлоқ (МК.1-т.,109-б.), Ўзкэнд-ўз шаҳри (девонда Фарғонани Ўзкент-ўз шаҳри дейдилар, деб изоҳланади (МК 2-т., 330-б.). Азақ - ўғуз бекларининг номи (МК.1-т.,95-б.); Инал Ўз - қипчоқ хонларидан бирининг номи (МК.1-т., 342-б.) кабилар. Махмуд Кошғарийнинг девонида келтирилган жой номларидан ўзбек элатининг яшаш жойлари ва шаҳарларини осонгина билиб олиш мумкин. Олим бутун Мовароуннаҳрни турклар ўлкасидан деб ҳисоблаган. “Бутун Мовароуннаҳр, Йанканддан Шарққача бўлган ўлкаларни турк шаҳарларидан деб ҳисоблашнинг асоси шуки, Самарқанд-Семизқанд, Тошқанд (Шош), Ўзкэнд (Ўзканд), Тўнканд номларининг ҳаммаси туркчадир. Канд туркча шаҳар демакдир. Улар бу шаҳарларни қурадилар ва шундай ном қўядилар. Бу ерларда форслар кўпайгач, сўнг улар Ажам шаҳарлари каби бўлган. Ҳозир турк ўлкалари Абисгун денгизи билан ўралган, Рум ўлкасидан ва Ўзжанддан Чингача чўзилган” (МК. 3-том, 164-б.).

Асарда коинот билан боғлиқ атамалар мавжуд: "Юлдуз-ҳамма юлдузлар учун айтиладиган умумий ном. Сўнг улар фарқ қилиниб, **Муштари (Юпитер) юлдузи-Эратуз**; **Мизон юлдузи- Қарақуш**; **Сурайё юлдузи- Улкар**; **Етти қароқчи - Йэтикан**; **Қутб юлдузи- Тэмурқазук**; **Миррих (Марс) юлдузи- Бақырсоқым** номлари билан аталади" (МК.ІІІ, 47-б.) кабилар.

Хуллас, Махмуд Кошғарий ХІ аср тилида кенг истеъмолда бўлган турли соҳаларга оид сўз ва атамалар ҳақида имконият даражасида тўлиқроқ маълумот бериши ўша давр адабий тилини ўрганиш учунгина эмас, балки, унинг жуда кўп соҳаларини ёритиш

билан лексик бойлигимизнинг тарихий тараққиётини белгилаш учун ҳам алоҳида аҳамиятга эга.

“Девону луғотит турк” асарининг тили ва диалектал асосини белгилаш масаласи бўйича бир қатор фикрлар айтилган бўлса-да, маълум бир хулосага келинган эмас. Асар филологик характерга эга бўлганлиги ва унда умумтуркий тилга хос маълумотлар ёритилганлиги туфайли ҳар хил фикр-мулоҳазалар айтилишига сабаб бўлган. Тўғри, асар бўйича тилшунослар томонидан бирин-кетин илмий-кузатиш ишлари олиб борилганлиги ва махсус тадқиқотлар яратилгани ҳам маълум. Аммо бундан Маҳмуд Кошғарий асари бўйича амалган ошган илмий ишлар поёнига етган деган хулоса чиқмайди. Асарнинг тил хусусиятлари қанчалик ўрганилган бўлмасин, бу соҳада ҳали кўпгина муаммолар бор. Бу муаммолар мукамал ечилмас экан, асарнинг тилининг тадқиқи бўйича маълум бир хулосага келиш қийин...

Баъзи олимлар ушбу асарни лисоний жиҳатдан қадимги тиллар билан янги шакланган тилларни ўзаро боғлайдиган занжир (кўприк) деб бежиз айтишмаган. Шу боис, ушбу ёдгорликни диалектал асосини белгилаш учун икки томонлама ўрганиш мумкин бўлади: а) ўша давр умумтуркий тилга асардаги қарлук(чигил), ўғуз, уйғур, қипчоқ қаби йирик қабилалар лаҳжаларининг таъсирини назарий жиҳатдан асослаб бериш. Бунинг учун, аввал, Маҳмуд Кошғарий томонидан келтирилган лисоний фикрларни жамлаб, уларни илмий-назарий жиҳатдан алоҳида таҳлил этиш лозим; б) асардаги бадиий хусусиятларни (шеърый парчалар ва мақолларни) лисоний жиҳатдан алоҳида ўрганиш, батафсил таҳлил этиш зарур. Шунда асарнинг тили ҳақида янада мукамал хулосага келиш мумкин.

Девонда шунчалик кўп (этнологияга доир маълумотлар) уруғ-қабилалар ва уларнинг лаҳжалари тилга олинадик, натижада олимлар “Девону луғотит турк” тилининг диалектал қатламини белгилаш бўйича ҳар хил фикрларни айтишган. Масалан, ушбу асарнинг илк тадқиқотчиларидан К.Броккельман ва Босим Аталай қаби олимларнинг фикрлари анча мулоҳазалидир. Улар “Девону луғотит турк” асарининг тилини уйғурча ва Истамбулдаги бир лаҳжаси, деб ҳисоблаганлар. Аммо асардаги маълумотлар бу қаби фикрларни тамоман рад этади. Балки ушбу асар қадимги умумтуркий тилидан

(XI асрдан) мустақил шакллана бошлаган, янгича босқич – эски умумтуркий тилда ёзилган бўлиб, унда ўзбек, қозоқ, қирғиз, турк, туркман, уйғур ва бошқа туркий тилларга хос лаҳжалар ўз аксини топган. Чунончи, ушбу асар тилида қарлуқ(чигил), ўғуз, уйғур, қипчоқ каби бир қанча йирик қабилалар лаҳжалари ҳам мавжуд. Умуман, асарда 100 га яқин туркий уруғ-қабилалар ҳақида маълумотлар мавжуд.

Энг муҳими, қадимги туркий тилларга хос лисоний маълумотлар илк бор XI асрнинг қомусий олими Маҳмуд Кошғарийнинг “Девону луғотит турк” асарида ўз аксини топган. Олим, ҳатто, туркий тилларнинг синтаксиси соҳасини туркшуносликда ўрганишни илк бор бошлаб берган эди. У ўзининг “Девону луғотит турк” асарида синтаксисга доир фикрларини тилшунослик бўйича, аниқроғи махсус ёзилган грамматикага доир ёзган китобида қайд этган бўлган. Бунда у –“биз буларни “Китоби жавоҳирун нав фи-луғатит турк” (“Туркий тилларнинг наҳви оид гавҳарлар”) номли асаримизда бердик. Наҳвга оид қоидалар у асардан қаралиши керак”, – деган маълумот берилган. Афсуски, ўтмишдаги алғов-далғов даврлари сабабли ушбу асар бизгача етиб келмаган. Шунга қарамай, қадимги туркий тилнинг тузилиши, синтактик структураси билан ҳозирги замон туркий тилларнинг тузилиши ўртасида фарқли томонлар ва умумий муштараклик жиҳатларини ҳам “Девону луғотит турк” асаридаги лисоний маълумотлардан сезиш мумкин.

АДАБИЁТЛАР

1. Маҳмуд Кошғарий. Девону луғотит турк. (Таржимон ва нашрга тайёрловчи С.М.Муталлибов).-Т.: “Фан”, I том, 1960 (-499), II том, 1961(-427), III том, 1963 (-460).
2. Муталлибов С.М. Морфология ва лексика тарихидан қисқача очерк.-Т.: Фан, 1959 (-239)
3. Наджиб Э.Н. Қипчакско –огузский литературный язык мамлюкского египта XIV века. Автореф. дисс....д-ра фило.наук.-М.: 1965 (-94) и Исследование по истории тюркских языков XI-XIV вв. -М.: Наука, 1989 (-283)

4. Санакулов У. Маҳмуд Қошғарий ҳикматлари Самарқанд: Услубий тавсиялар, СамДУ нашри, 1997 (-70).
5. Худойбердиев Ж. “Маҳмуд Қошғарий ҳаёти ва “Девону луғотит турк” бўйича яратган асарлар кўрсаткичи”.-Т.: Акалемнашр, 2011 (-150).